

Janusz Sawicki  
(Uniwersytet Wrocławski)

## PRAWNOKARNA OCHRONA MAŁOLETNICH PRZED SZKODLIWYM DZIAŁANIEM ALKOHOLU

---

### ABSTRACT

### PENAL LAW PROTECTION OF JUVENILES FROM THE HARMFUL EFFECTS OF ALCOHOL

“Penal law protection of juveniles from the harmful effects of alcohol” is a theoretical study that touches on a very important problem related to juveniles and alcohol. The issues addressed in this article present major problems that draw the attention of legal academics, commentators, and practitioners. In the opening, the author analyses petty offences under the Act of 1982 on education in sobriety and counteracting alcoholism. Next, he conducts a detailed analysis of crimes in accordance with article 208 the Penal Code regarding inducing juveniles to drink alcohol heavily. The article ends with closing remarks, including general conclusions and assumptions that relate to the model of protecting juveniles from the effects of alcohol in penal law and petty offenses law.

**SŁOWA KLUCZOWE:** alkohol, ochrona małoletniego, wykroczenia z ustawy, przestępstwo rozpijania z k.k.

---

Prawo karne gwarantuje każdemu człowiekowi ochronę jego życia i zdrowia przed zamachami ze strony innych osób. Wszystkie ustawowe stany faktyczne, które dotyczą ochrony życia i zdrowia człowieka oraz związane z nimi sankcje odnoszą się oczywiście i do osób małoletnich<sup>1</sup>, jednak

---

<sup>1</sup> Małoletni to osoba, która jest niepełnoletnia, czyli nie ukończyła 18 lat. Zgodnie bowiem z art. 10 § 1 kodeksu cywilnego pełnoletnim jest, kto ukończył lat 18, aczkolwiek w myśl § 2 tego artykułu przez zawarcie małżeństwa małoletni uzyskuje

dziecko oprócz ochrony, która jest wyrazem zasady równości wszystkich ludzi wobec prawa korzysta niekiedy z ochrony szczególnej, zwykle dalej idącej. Jak słusznie zauważa V. Konarska-Wrżosek, udzielenie takiej ochrony jest konieczne z uwagi na brak dojrzałości fizycznej i psychicznej dziecka, co sprawia że na ogół jest ono niezdolne do samodzielnego zabezpieczenia się przed sytuacją zagrażającą jego życiu i zdrowiu, czy wyjścia z niej. Należy bowiem uwzględnić, że dziecko jest często zależne w swym bycie od woli i zachowania dorosłych. Trzeba przy tym pamiętać, że życie i zdrowie małoletniego narażone bywają również w sytuacjach, które dla człowieka dorosłego nie stwarzają ryzyka utraty tych dóbr, bądź też ryzyko to jest znacznie mniejsze.<sup>2</sup> Dla zabezpieczenia małoletniemu warunków prawidłowego rozwoju niezbędne staje się zwłaszcza wyeliminowanie z jego życia wszystkich czynników, które są zdolne do tego, aby zakłócić jego procesy rozwojowe. Takich szczególnie niebezpiecznych czynników jest co najmniej kilka. Należą do nich przede wszystkim: alkohol, narkotyki i nikotyna.<sup>3</sup>

Ze względu na rozległość tej problematyki, w niniejszym artykule szczegółowej analizie poddane zostaną regulacje prawa karnego i prawa o wykroczeniach dotyczące ochrony małoletnich przed zgubnym oddziaływaniem alkoholu. Warto ocenić, czy aktualna penalizacja w przedmiotowym zakresie jest wystarczająca i czy zapewnia w należyтым stopniu bezpieczeństwo dzieci i młodzieży.

## I

Alkohol jest trującą narkotyczną ośrodkowego układu nerwowego, działającą podobnie jak eter, chlorek etylu albo chloroform. Mowa tu o alkoholu etylowym, czyli związku o wzorze chemicznym  $C_2H_5OH$ , noszącym również nazwę etanolu. Jest on niestety bardzo powszechną używką, mającą swoje smutne odbicie w obrazie patologii społecznej. Niestety nie

---

pełnoletność i nie traci jej w razie unieważnienia małżeństwa, a więc przestaje być osobą małoletnią (Dz.U. z 1964 r. Nr 16, poz. 93 ze zm.). Według art. 10 § 1 kodeksu rodzinnego i opiekuńczego z ważnych powodów sąd opiekuńczy może zezwolić na zawarcie małżeństwa kobiecie, która ukończyła lat 16 (Dz.U. z 1964 r. Nr 9, poz. 59 ze zm.).

<sup>2</sup> V. Konarska-Wrżosek, *Ochrona dziecka w polskim prawie karnym*, Toruń 1999, s. 9.

<sup>3</sup> *Ibidem*, s. 95.

zawsze jest należycie oceniany pod względem swych trujących własności w działaniu na ustrój ludzki. Groźny charakter tej trucizny uwidacznia się nie tylko w tym, że doprowadza ona do nałogu (alkoholizmu ze wszystkimi jego niebezpiecznymi skutkami dla jednostki, rodziny i społeczeństwa), ale także i w tym, że niejednokrotnie powoduje stany ostrego zatrucia łatwo prowadzące do śmierci.<sup>4</sup>

Wynik toksycznego działania alkoholu na organizm ludzki zależy przede wszystkim od dawki, ale dużą rolę odgrywa tu wiek oraz osobnicza podatność na intoksykację alkoholową. Jak stwierdza T. Marcinkowski, przy stężeniach 4–7‰ alkoholu etylowego dochodzi do zgonu zdrowych dorosłych osób. Zgon osób chorych lub dzieci może nastąpić przy znacznie niższych stężeniach. Jedną z dość częstych przyczyn zgonu w stanie upojenia alkoholowego jest uduszenie się (gwałtowne) treścią pokarmową zaaspirowaną do dróg oddechowych. Inną przyczyną zgonów są upadki i uderzenie się głową o twarde podłoże, czego następstwem mogą być wylewy krwawe śródczaszkowe. Upadek taki pozostaje w związku z zaburzeniami równowagi ciała i koordynacji ruchów przy odpowiednio wysokim poziomie alkoholu we krwi. Z kolei w przewlekłym zatruciu alkoholem najczęściej spotyka się zmiany chorobowe w układzie nerwowym i w wątrobie, a także w mięśniu sercowym. Wątroba objęta jest wtedy zwyrodnieniem tłuszczowym, do czego później dołącza się marskość tego narządu, spełniającego ważną rolę w przemianie alkoholu, a przy ciągłym działaniu tej trucizny wątroba łatwo ulega poważnemu uszkodzeniu.<sup>5</sup>

W piśmiennictwie dominuje pogląd, że alkohol należy do środków odurzających, gdyż z farmakologicznego punktu widzenia alkohol jest substancją psychoaktywną o takich samych właściwościach jak narkotyki (środki odurzające *sensu stricte*, np.: morfina, heroina, kokaina, amfetamina, LSD, marihuana czy haszysz) i używaną w takich samych celach, a pod wieloma względami równie szkodliwą. Nie znaczy to oczywiście, iż między alkoholem i narkotykami nie ma istotnych różnic, łącznie z tą, że w przeciwieństwie do narkotyków alkohol jest w większości współczesnych społeczeństw substancją legalną. Ów legalny status alkoholu uzasadnia się najczęściej tradycją jego używania w większości społeczeństw i wynikającą stąd kulturową integracją tego środka, polegającą na tym,

<sup>4</sup> T. Marcinkowski, *Medycyna sądowa dla prawników*, wyd. III, Warszawa 1993, s. 355–356 i 550.

<sup>5</sup> *Ibidem*, s. 356–357.

że w większości społeczeństw istnieją kulturowe wzory i normy dotyczące konsumpcji alkoholu, które w pewnym przynajmniej zakresie ograniczają jego negatywne konsekwencje indywidualne i społeczne. Takich norm brak jest zaś w odniesieniu do narkotyków, które uważa się za substancje kulturowo obce współczesnej cywilizacji, które jednak szybko wymykają się spod jakiegokolwiek kontroli.<sup>6</sup>

Podstawową cechą środków odurzających, zarówno alkoholu, jak i narkotyków, jest ich zdolność do wywołania określonego zespołu doznań psychicznych będących wynikiem wprowadzenia danego środka do organizmu. Bezpośrednie doznania psychiczne wywoływane przez środki odurzające stanowią najczęściej istotny element pierwotnej motywacji ich używania. Wywoływane przez nie efekty i doznania psychiczne są bowiem uważane za przyjemne i pożądane. Jednak poza zdolnością dostarczania takich doznań, środki te posiadają także zdolność do wywoływania zjawiska zwanego uzależnieniem psychicznym i fizycznym. Uzależnienie psychiczne to emocjonalna koncentracja na danym środku, ściśle związana z doznaniem postrzeganym jako przyjemne czy też euforyzujące. Mówi się tu najczęściej o nieprzepartym pragnieniu danego środka, które z czasem staje się przymusem jego brania. Uzależnienie fizyczne powstaje natomiast wskutek zmienionego stanu fizjologicznego organizmu, wywołanego przez wielokrotne przyjmowanie danego środka, który staje się integralnym składnikiem procesów metabolicznych, ulegających w przypadku jego braku poważnym zakłóceniom. Poza takimi objawami jak niepokój, lęki, stany depresyjne, zakłócenia te wywołują objawy o czysto somatycznym<sup>7</sup> charakterze, jak np. drżenie ciała, bóle mięśni i kończyn, wymioty, a nawet zapaści. Stan ten określany mianem zespołu abstynencyjnego zmusza niejako użytkownika do kontynuowania konsumpcji nie tyle celem uzyskania doznań, jakie daje wprowadzenie środka do organizmu, ile celem uniknięcia przykrych objawów będących wynikiem jego braku.<sup>8</sup> Reasumując, środki odurzające, w tym alkohol, mogą wywierać wpływ na cały szereg organów, prowadząc do rozmaitych schorzeń, tak o charakterze somatycznym, jak i psychicznym,

<sup>6</sup> J. Błachut, A. Gaberle, K. Krajewski, *Kryminologia*, Gdańsk 2007, s. 378–379.

<sup>7</sup> Somatyczny – gr. *sōmatikós* = cielesny, dotyczący ciała, organizmu, nie psychiki (M. Tytuła, J. Okarmus, *Słownik wyrazów obcych*, Warszawa–Bielsko-Biała 2008, s. 226); dotyczący ciała, cielesny, fizyczny (*Słownik wyrazów obcych*, wyd. 12, Warszawa 1967, s. 613).

<sup>8</sup> J. Błachut, A. Gaberle, K. Krajewski, *op. cit.*, s. 379–380.

a w skrajnych wypadkach mogą prowadzić bezpośrednio do śmierci, albowiem posiadają tzw. dawkę śmiertelną, której wprowadzenie do organizmu powoduje zgon.

Od alkoholu etylowego należy odróżnić alkohol metylowy o wzorze chemicznym  $\text{CH}_3\text{OH}$ , zwany metanolem. Przypomina on swym zapachem i smakiem alkohol etylowy, toteż bywa omyłkowo konsumowany lub dodawany do wódki czy też potajemnie sprzedawany jako „spirytus”. Jest to bardzo niebezpieczna trucizna, uszkadzająca głównie nerwy, a zwłaszcza nerw wzrokowy i siatkówkę oka, tak że człowiek zatruty może nawet całkowicie stracić wzrok, jeżeli w ogóle uda się go zachować przy życiu. Mechanizm toksycznego działania alkoholu metylowego polega na powstawaniu produktów jego przemiany metabolicznej, które to produkty okazują się jeszcze bardziej trujące niż sam metanol. Do tych metabolitów alkoholu metylowego należy m.in. aldehyd mrówkowy ( $\text{HCHO}$ ), który wytwarzany technicznie nosi nazwę formaliny. Jest to znana trucizna bakteriobójcza. Typową skargą zatrutego metanolem jest ta, że „widzi on jak przez mgłę”, przy czym zwykle podaje, że pił samogon czy bimber, albo alkohol niewiadomego pochodzenia.<sup>9</sup>

Nadużywanie alkoholu ma zatem cały szereg konsekwencji dla dotkniętej tym problemem jednostki, prowadzi przy tym najczęściej do poważnego zaburzenia jej relacji ze środowiskiem społecznym. Nadużywanie alkoholu wywołuje przede wszystkim zakłócenie zdolności jednostki do normalnego pełnienia całego szeregu ról społecznych, przejawiające się głównie w postaci zaburzeń w funkcjonowaniu rodziny oraz zaburzeń w funkcjonowaniu w miejscu pracy lub nauki. Konsekwencją tych zjawisk jest proces postępującej degradacji społecznej, któremu towarzyszy zazwyczaj równoległy proces psychodegeneracji. Osoby nadużywające alkoholu są w związku z tym najczęściej osobami o głęboko zakłóconej zdolności do normalnego funkcjonowania społecznego, wchodzącymi zwykle w różne rodzaje konfliktów z prawem. Szczególną kategorię czynów zabronionych łączoną z tą kategorią sprawców stanowią głównie wykroczenia skierowane przeciwko mieniu, których celem jest zdobycie alkoholu lub środków na jego zakup.<sup>10</sup>

Nie powinno więc budzić najmniejszych wątpliwości, że alkohol jest szczególnie szkodliwy dla dzieci i młodzieży. Każde wprowadzenie

<sup>9</sup> T. Marcinkowski, *op. cit.*, s. 361.

<sup>10</sup> J. Błachut, A. Gaberle, K. Krajewski, *op. cit.*, s. 398–399.

alkoholu do organizmu małoletniego jest biologicznie szkodliwe, w szczególności ze względu na wrażliwość tkanki mózgowej. Używanie alkoholu przez małoletnich opóźnia lub hamuje rozwój intelektualny, przede wszystkim ze względu na otepiające działanie alkoholu. Wywołane zatruciem alkoholowym zmiany psychosomatyczne występują u małoletnich szybciej, mają charakter głębszy i są bardziej trwałe. Niebagatelne znaczenie ma również fakt, że w okresie młodzieńczym przechodzenie od społecznego do indywidualnego motywu picia (poszukiwanie alkoholu, uzależnienie się od niego) trwa znacznie krócej niż w przypadku dorosłych.<sup>11</sup> Dlatego też picie alkoholu przed osiągnięciem dojrzałości biologicznej i społecznej niesie ryzyko organicznych uszkodzeń, zwłaszcza mózgu, i o wiele szybszego uzależnienia się od alkoholu.<sup>12</sup> Ponadto, jak wynika z wieloletnich obserwacji specjalistów, młodzi alkoholicy sprawiają poważne trudności w leczeniu, a nawet jeżeli podejmują leczenie, to jego rezultaty są z reguły niepomyślne. Z tego też względu tak istotne znaczenie ma zapobieganie rozwinięciu się uzależnienia od alkoholu.<sup>13</sup>

## II

Walczę ze szkodliwym oddziaływaniem alkoholu, w szczególności z alkoholizmem, trzeba prowadzić na wiele sposobów. Każdy jednak współczesny system społeczno-państwowy sięga także do instrumentów regulacji prawnej.<sup>14</sup> M. Filar wyróżnia w tym zakresie dwa sposoby legislacji:

- prohibicyjny, stawiający sobie za cel wyeliminowanie konsumpcji alkoholowej jako zjawiska patologicznego,
- reglamentacyjny, mający na celu uzyskanie kontroli nad konsumpcją alkoholu w celu wyeliminowania lub zminimalizowania

---

11 Z. Czeszejko-Sochacki, *Przestępstwo rozpijania małoletniego*, Warszawa 1975, s. 37–38.

12 O. Sitarz, *Ochrona praw dziecka w polskim prawie karnym na tle postanowień Konwencji o prawach dziecka*, Katowice 2004, s. 104.

13 T. Kulisiewicz, *Zespół uzależnienia od alkoholu*, [w:] *Alkohol i związane z nim problemy społeczne i zdrowotne*, I. Wald (red.), Warszawa 1986, s. 220–221; zob. też: D. Soszyńska, *Alkohol a psychika*, Warszawa 1980, s. 3, 10 oraz 46–47; L. Hryniewicz, *Człowiek, alkohol, alkoholizm*, Warszawa 1972, s. 64–67.

14 O. Sitarz, *op. cit.*, s. 105.

szkodliwych, indywidualnie i społecznie, pewnych form i postaci tej konsumpcji.<sup>15</sup>

O ile w odniesieniu do osób dorosłych (pełnoletnich) polski ustawodawca odrzucił model prohibicyjny, wybierając legislację reglamentacyjną, o tyle w odniesieniu do małoletnich zastosował politykę prohibicyjną, co wydaje się w pełni uzasadnione.<sup>16</sup> Takie stanowisko ustawodawcy znajduje odzwierciedlenie w ustawie z dnia 26 października 1982 r. o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi<sup>17</sup>, która zawiera kompleksowe uregulowania w tym zakresie. Do najważniejszych, dotyczących małoletnich, należy zaliczyć:

- zakaz sprzedaży i podawania napojów alkoholowych osobom do lat 18 (art. 15 ust. 1 pkt. 2 ustawy),
- zakaz sprzedaży, podawania i spożywania napojów alkoholowych na terenie szkół oraz innych zakładów i placówek oświatowo-wychowawczych i opiekuńczych (art. 14 ust. 1 pkt. 1 ustawy),
- zakaz reklamy i promocji piwa<sup>18</sup>, kierowanych do małoletnich, przedstawiających małoletnich oraz przy udziale małoletnich (art. 13<sup>1</sup> ust. 1 pkt. 1 i 2 oraz ust. 2 pkt. 6 ustawy),
- zakaz prowadzenia reklamy i promocji piwa w telewizji, radiu, kinie i teatrze między godziną 6<sup>00</sup> a 20<sup>00</sup> (art. 13<sup>1</sup> ust. 2 pkt. 1 ustawy),
- zakaz prowadzenia reklamy i promocji piwa w prasie młodzieżowej i dziecięcej (art. 13<sup>1</sup> ust. 2 pkt. 3 ustawy).

Zgodnie z art. 46 ust. 1 ustawy o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi napojem alkoholowym jest produkt przeznaczony do spożycia zawierający alkohol etylowy pochodzenia rolniczego w stężeniu przekraczającym 0,5% objętościowych alkoholu. Z punktu widzenia ochrony małoletnich znacząca jest zmiana stanowiska ustawodawcy w przedmiocie stopnia procentowej zawartości czystego alkoholu w napojach, których dostępność w stosunku do małoletnich powinna być wyłączona. Do 2001 roku w ustawie o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi obowiązywała definicja napoju alkoholowego, z godnie którą był to produkt przeznaczony do spożycia zawierający

<sup>15</sup> M. Filar, *Funkcje prawa*, [w:] *Alkohol i związane z nim problemy społeczne i zdrowotne*, I. Wald (red.), Warszawa 1986, s. 273–276.

<sup>16</sup> O. Sitarz, *op. cit.*, s. 106.

<sup>17</sup> Tekst jedn.: Dz.U. z 2012 r. Nr 0, poz. 1356.

<sup>18</sup> Reklama i promocja napojów alkoholowych innych niż piwo jest całkowicie zabroniona.

alkohol etylowy w stężeniu przekraczającym 1,5%. Dopiero nowelizacja tej ustawy z dnia 27 kwietnia 2001 r.<sup>19</sup> obniżyła tę wartość do 0,5%. Należy też przypomnieć, że wcześniejsza ustawa z dnia 10 grudnia 1959 r. o zwalczaniu alkoholizmu<sup>20</sup> odnosiła zakazy – których celem miało być zabezpieczenie osób niepełnoletnich przed dostępnością do alkoholu – do napojów alkoholowych o stężeniu powyżej 4,5%.<sup>21</sup> Umożliwiało to pełny i nieograniczony dostęp małoletnich do piwa, a więc napoju, który nie jest obojętny dla rozwijającego się organizmu i stwarza wcale nie mniejszą groźbę uzależnienia, niż w przypadku używania innych wysoko procentowych napojów alkoholowych. S. Akoliński na gruncie rozwiązań ustawy antyalkoholowej z 1959 r. twierdził, że taki stan prawny ułatwia rozpijanie dzieci i młodzieży, i to w pełnym majestacie prawa.<sup>22</sup> Warto odnotować, że mimo tak wyrazistego stanowiska podzielanego przez wielu autorów, podczas prac nad projektem obecnej ustawy antyalkoholowej w piśmiennictwie pojawiały się głosy przeciwne, kontestujące odejście od progu 4,5%, i obniżenie go do 1,5%. A. Krukowski uważał na przykład, że stężenie przekraczające 1,5% alkoholu jest zbyt niskie, albowiem prowadzić to będzie do obejmowania różnymi zakazami, a w następstwie i penalizacją produkowanie sposobem domowym różnych napojów nie traktowanych potocznie jako napoje alkoholowe.<sup>23</sup> Przeciwnicy tak liberalnego podejścia twierdzą, że kontakt małoletniego z jakimkolwiek rodzajem alkoholu jest dla niego szkodliwy, a ponadto rodzi niebezpieczeństwo „zasmakowania” w nim, co prowadzić może w dalszej perspektywie do uzależnienia.<sup>24</sup> Głównie z tych powodów pozytywnie należy ocenić kolejny krok ustawodawcy z 2001 roku, obniżający poziom stężenia alkoholu w definicji napoju alkoholowego z 1,5% do 0,5%.

Ustawa o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi zabrania w art. 15 ust. 1 pkt. 2 sprzedaży i podawania napojów

<sup>19</sup> Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. o zmianie ustawy o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi, ustawy o radiofonii i telewizji oraz ustawy o opłacie skarbowej (Dz.U. Nr 60, poz. 610). Weszła w życie z dniem 28 czerwca 2001 r.

<sup>20</sup> Dz.U. Nr 69, poz. 434 ze zm.

<sup>21</sup> Zob. art. 25 § 1 w zw. z art. 2 § 2 tej ustawy.

<sup>22</sup> S. Akoliński, *Środki prawne walki z alkoholizmem*, „Państwo i Prawo” 1980, nr 1, s. 106.

<sup>23</sup> A. Krukowski, *Przeciw przestępstwu za wykroczeniem*, „Problemy Alkoholizmu” 1982, nr 9, s. 13.

<sup>24</sup> O. Sitarz, *op. cit.*, s. 113.



alkoholowych osobom do lat 18, a więc osobom małoletnim. W razie wątpliwości co do pełnoletniości nabywcy, na podstawie art. 15 ust. 2 ustawy sprzedający lub podający napoje alkoholowe uprawniony jest do żądania okazania dokumentu stwierdzającego wiek sprawcy. Zadaniem tego prawnokarnego zakazu jest wyeliminowanie, a przynajmniej utrudnienie małoletnim legalnego dostępu do alkoholu. Ma to zapobiegać spożywaniu alkoholu przez dzieci i młodzież, a tym samym zapobiegać negatywnym skutkom jakie mogą stąd wyniknąć dla prawidłowego rozwoju dziecka.<sup>25</sup> Należy jednak zauważyć, że nie wszyscy autorzy akceptują granicę wieku w postaci ukończonych 18 lat. Według J. Malca granica 18 lat jest zbyt niska z uwagi na niezakończony proces rozwoju człowieka, toteż zakaz sprzedaży i podawania alkoholu powinien być jego zdaniem rozciągnięty na osoby do lat 21.<sup>26</sup> Jak słusznie zauważa V. Konarska-Wrzošek względy celowości niewątpliwie przemawiają za przedstawioną propozycją. Wydaje się jednak, że jest ona nie do przyjęcia, gdyż ustanowienie takiego zakazu poważnie wkracza w sferę wolności i praw jednostki w czasie, gdy w świetle prawa jest ona już pełnoletnia, posiada więc pełną zdolność do czynności prawnych oraz prawo samostanowienia o sobie.<sup>27</sup> Można więc przyjąć, że granica wieku w postaci ukończonych 18 lat przy zakazie sprzedaży i podawania napojów alkoholowych jest optymalna i nie da się racjonalnie uzasadnić jej zmiany, zarówno przez podniesienie, jak i jej obniżenie. Jedynym uzasadnionym powodem zmiany poprzez jej obniżenie do lat 17, byłoby obniżenie cywilnoprawnej granicy wieku dla pełnej zdolności do czynności prawnych również do lat 17 (osoba w tym wieku byłaby pełnoletnia). Spowodowałoby to zrównanie tej ostatniej z granicą wieku odpowiedzialności karnej z kodeksu karnego<sup>28</sup>, kodeksu karnego skarbowego<sup>29</sup> i kodeksu wykroczeń<sup>30</sup>, gdyż obecny rozdzźwięk w tym zakresie budzi poważne zastrzeżenia nie tylko

<sup>25</sup> V. Konarska-Wrzošek, *op. cit.*, s. 97–98.

<sup>26</sup> J. Malec, *Podstawowe założenia ustawy o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi*, „Państwo i Prawo” 1983, nr 1, s. 13.

<sup>27</sup> V. Konarska-Wrzošek, *op. cit.*, s. 97, przypis 12.

<sup>28</sup> Art. 10 § 1 ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny (Dz.U. Nr 88, poz. 553 ze zm.).

<sup>29</sup> Art. 5 § 1 ustawy z dnia 10 września 1999 r. – Kodeks karny skarbowy (tekst jedn.: Dz.U. 2013, poz. 186 ze zm.).

<sup>30</sup> Art. 8 ustawy z dnia 20 maja 1971 r. – Kodeks wykroczeń (tekst jedn.: Dz.U. 2013, poz. 482 ze zm.).

systemowe, ale i proceduralne, gdyż w niektórych takich czynnościach dotyczących 17-letniego sprawcy przestępstwa lub wykroczenia konieczna jest obecność opiekuna prawnego (jest on bowiem osobą niepełnoletnią, pozostającą pod opieką rodziców lub innych opiekunów prawnych). Tymczasem jedynym punktem odniesienia dla przyjęcia w prawie karnym i prawie cywilnym odpowiednio 17 i 18 lat jest to samo kryterium w postaci dojrzałości psychicznej.<sup>31</sup>

Sprzedaż lub podanie napoju alkoholowego małoletniemu stanowi przestępstwo z art. 43 ust. 1 ustawy o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi. Należy zauważyć, że do nowelizacji tej ustawy z 27 kwietnia 2001 r.<sup>32</sup>, czyn taki był jedynie wykroczeniem. Obecnie jest to przestępstwo zagrożone karą grzywny z kodeksu karnego, a orzekanie następuje na podstawie przepisów o postępowaniu karnym<sup>33</sup>. Zgodnie z ust. 3 tego artykułu można orzec przepadek napojów alkoholowych, chociażby nie były własnością sprawcy, a także zakaz prowadzenia działalności gospodarczej polegającej na sprzedaży lub podawaniu napojów alkoholowych. Istotą tego przestępstwa jest sam fakt przełamania ustanowionego w ustawie zakazu. Taki czysto formalny sposób ujęcia strony przedmiotowej nie pozostawia żadnych wątpliwości co do stanowiska ustawodawcy wobec zakresu ochrony prawnokarnej. Każdy przypadek naruszenia zakazu i sprzedanie lub podanie (zarówno odpłatnie, jak i nieodpłatnie<sup>34</sup>) napoju alkoholowego osobie małoletniej jest przestępstwem. Nie jest więc istotny rodzaj, czy ilość sprzedanego lub podanego napoju alkoholowego, motywacja, jak i to czy alkohol ten został przez małoletniego skonsumowany, czy też nie.<sup>35</sup> Okoliczności te mogą, a nawet powinny znaleźć odbicie w wymiarze kary.<sup>36</sup>

Przestępstwo z art. 43 ust. 1 ustawy o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi jest przestępstwem powszechnym, to

---

<sup>31</sup> Zob. szerzej: J. Sawicki, *Odpowiedzialność nieletnich za przestępstwa skarbowe i wykroczenia skarbowe*, [w:] *Nowa Kodyfikacja Prawa Karnego*, t. XXVIII, T. Kalisz (red.), Wrocław 2012, s. 308–309.

<sup>32</sup> Zob. przypis 19.

<sup>33</sup> Według ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego (Dz.U. Nr 89, poz. 555 ze zm.).

<sup>34</sup> Z. Czeszejko-Sochacki, *op. cit.*, s. 105–106.

<sup>35</sup> M. Kulczycki, J. Zduńczyk, *Prawo przeciw alkoholizmowi*, Warszawa 1968, s. 33–35.

<sup>36</sup> V. Konarska-Wrzosek, *op. cit.*, s. 98.

znaczy że może je popełnić każdy. Jest to przestępstwo formalne (bezskutkowe), które można popełnić umyślnie, zarówno w zamiarze bezpośrednim, jak i ewentualnym.<sup>37</sup> Wynika to z reguły wyrażonej w art. 8 k.k. Tak więc zachowanie nieumyślne nie stanowi przestępstwa.<sup>38</sup> Jeśli ktoś podaje małoletniemu alkohol nie mając tego świadomości, w sytuacji, w której mógł ją mieć, bowiem miał możliwość sprawdzić jaki napój podaje małoletniemu, to nie popełnia przestępstwa, gdyż zachodzi wówczas nieumyślność nieświadoma. Co ważne, do 2001 r., kiedy takie zachowanie było wykroczeniem, sprawca odpowiadał w razie nieumyślności, gdyż zgodnie z zasadą wyrażoną w art. 5 k.w., wykroczenie można popełnić zarówno umyślnie, jak i nieumyślnie, jeżeli ustawa nie przewiduje odpowiedzialności wyłącznie za wykroczenie umyślne. W tym zakresie nastąpiła więc raczej niezamierzona przez ustawodawcę depenalizacja zachowań nieumyślnych. Reasumując, przestępstwo z art. 43 ust. 1 ustawy o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi ma niewątpliwie decydujące znaczenie dla zakresu ochrony małoletnich przed udostępnianiem im napojów alkoholowych. Wynika z niej prawnokarna ochrona małoletnich przed umożliwianiem im jakichkolwiek kontaktów z alkoholem.<sup>39</sup>

Sprzedaż, podawanie i spożywanie napojów alkoholowych na terenie szkół oraz innych zakładów i placówek oświatowo-wychowawczych i opiekuńczych to wykroczenie z art. 43<sup>1</sup> ust. 1 ustawy o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi. W myśl ust. 2 uśilo-  
wanie tego wykroczenia jest również karalne. Chodzi tu o szczególną ochronę placówek, w których przebywają małoletni, tak aby nie narażać ich na jakikolwiek kontakt z alkoholem w tych właśnie miejscach, co ma niewątpliwie spełniać rolę prewencyjną. Przepis ten chroni więc nie tyle rozwój fizyczny dzieci i młodzieży, ile ich rozwój psychiczny i emocjonalny mogący zostać zakłócony przez kontakt z osobami spożywającymi alkohol w miejscach ich przebywania.<sup>40</sup> Sprawca tego wykroczenia podlega karze grzywny od 20 do 5 000 złotych. Można też orzec przepadek

37 W. Kotowski, B. Kurzępa, *Przestępstwa pozakodeksowe. Komentarz*, Warszawa 2007, s. 531.

38 Por. M. Bojarski, [w:] M. Bojarski, W. Radecki, *Przewodnik po pozakodeksowym prawie karnym*, Wrocław 1998, s. 587.

39 V. Konarska-Wrzošek, *op. cit.*, s. 98.

40 M. Królikowski (red.), R. Zawłocki (red.), M. Budyn-Kulik, R. Citowicz, J. Długosz, D. Drózd, E. Hryniewicz, S. Hyps, W. Janyga, J. Kulesza, M. Kulik,

napojów alkoholowych, chociażby nie były one własnością sprawcy (ust. 3). Orzekanie następuje na podstawie przepisów o postępowaniu w sprawach o wykroczenia<sup>41</sup>. Jest to wykroczenie powszechne i formalne. Można je popełnić zarówno umyślnie, jak i nieumyślnie, zgodnie z zasadą wyrażoną w art. 5 k.w.<sup>42</sup>

Z kolei prowadzenie reklamy i promocji piwa: a) kierowanych do małoletnich, przedstawiających małoletnich oraz przy udziale małoletnich, b) w telewizji, radiu, kinie i teatrze między godziną 6<sup>00</sup> a 20<sup>00</sup>, c) w prasie młodzieżowej i dziecięcej – stanowi przestępstwo z art. 45<sup>2</sup> ust. 1 ustawy o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi. Zachowanie się sprawcy przedmiotowego przestępstwa polega na prowadzeniu reklamy i promocji, które są działalnością zmierzającą do rozpropagowania piwa w celu zwiększenia na nie popytu, ale co stanowi o przestępstwie – z udziałem małoletnich, bądź kiedy są one kierowane do nich. Stąd zakaz reklamy i promocji piwa w dzień. Nie stanowi natomiast przestępstwa reklama, której treść może tylko kojarzyć się z piwem, np. reklama browaru chociaż kojarzy się z piwem, jednak nie jest reklamą piwa, gdyż w reklamowanym browarze mogą być produkowane również napoje bezalkoholowe.<sup>43</sup>

Przestępstwo z art. 45<sup>2</sup> ust. 1 ustawy jest przestępstwem formalnym, a więc jego istota nie jest uzależniona od jakiegokolwiek skutku, np. wpływu reklamy na wysokość spożycia. Przestępstwo to zgodnie z regułą wyrażoną w art. 8 k.k., można popełnić tylko umyślnie. Zachowanie nieumyślne nie stanowi przestępstwa również dlatego, iż nie może być ono utożsamiane z prowadzeniem reklamy i promocji, które są działalnością celową, ukierunkowaną na spowodowanie zwiększonego popytu na piwo.<sup>44</sup> Sprawca podlega karze grzywny od 10 000 do 500 000 złotych. Orzekanie następuje na podstawie przepisów o postępowaniu karnym<sup>45</sup>.

---

P. Nalewajko, P. Petasz, A. Sakowicz, *Kodeks karny. Część szczególna*. t. I: *Komentarz do art. 117–221*, Warszawa 2013, s. 753.

<sup>41</sup> Według ustawy z dnia 24 sierpnia 2001 r. – Kodeks postępowania w sprawach o wykroczenia (tekst jedn.: Dz.U. 2013, poz. 395 ze zm.).

<sup>42</sup> W. Kotowski, B. Kurzepa, *Wykroczenia pozakodeksowe. Komentarz*, Warszawa 2006, s. 603.

<sup>43</sup> M. Bojarski, [w:] M. Bojarski, W. Radecki, *op. cit.*, s. 587.

<sup>44</sup> *Ibidem*, s. 587–588.

<sup>45</sup> Zob. przypis 33.

## III

Drugim niejako szczeblem prawnokarnej ochrony małoletnich przed ujemnymi skutkami używania alkoholu jest penalizacja rozpijania małoletniego, uregulowana w kodeksie karnym, w art. 208. Jest to przestępstwo ujęte w rozdziale XXVI k.k., dotyczącym przestępstw przeciwko rodzinie i opiece. Ustawodawca zwraca tym samym uwagę na szerszy kontekst tych zagadnień. Troska o prawidłowy rozwój dzieci jest bowiem ściśle związana z ochroną rodziny. Związek ten nie wynika tylko z faktu, że dziecko najczęściej funkcjonuje w rodzinie, ale przede wszystkim z tego, że normy przeciwdziałające uzależnieniu dzieci i młodzieży mają charakter bezwzględny, przez co wyznaczają rodzicom i opiekunom określone standardy postępowania w tym względzie. Można zatem stwierdzić, że ustawodawca w ramach ochrony dzieci przed uzależnieniem, dokonuje jednocześnie ochrony prawidłowego funkcjonowania rodziny<sup>46</sup>, w szczególności jej funkcji opiekuńczo-wychowawczej, w której dzieci mają być wolne od korzystania z substancji uzależniających.<sup>47</sup>

Jako odrębne przestępstwo czyn ten po raz pierwszy pojawił się w art. 11 ustawy z 27 kwietnia 1956 r. o zwalczaniu alkoholizmu<sup>48</sup>. Ujęty był też w przepisie art. 24 ustawy z 10 grudnia 1959 r. o zwalczaniu alkoholizmu<sup>49</sup>. Kodeks karny z 1969 r.<sup>50</sup> także przewidywał przestępstwo rozpijania małoletniego, które zgodnie z art. 185 k.k. z 1969 r. polegało na dostarczaniu dziecku napojów alkoholowych (powyżej 4,5%), ułatwianiu mu ich spożywania lub nakłanianiu go do spożywania takich napojów i zagrożone było karą pozbawienia wolności do lat 3.<sup>51</sup> Obecny stan prawny niewiele się różni od poprzedniego. Przepis z art. 208 k.k. stanowi, że kto rozpija małoletniego, dostarczając mu napoju alkoholowego, ułatwiając jego spożycie lub nakłaniając go do spożycia takiego napoju, popełnia przestępstwo zagrożone karą grzywny, karą ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2. Nastąpiło więc obniżenie

<sup>46</sup> M. Królikowski (red.), R. Zawłocki (red.), *op. cit.*, s. 752.

<sup>47</sup> A. Grześkowiak (red.), K. Wiak (red.), F. Ciepły, M. Gałązka, R. Hałas, S. Hypś, D. Szeleszczuk, *Kodeks karny. Komentarz*, Warszawa 2012, s. 951.

<sup>48</sup> Dz.U. Nr 12, poz. 62.

<sup>49</sup> Zob. przypis 20.

<sup>50</sup> Ustawa z dnia 19 kwietnia 1969 r. – Kodeks karny (Dz.U. Nr 13, poz. 94 ze zm.).

<sup>51</sup> M. Królikowski (red.), R. Zawłocki (red.), *op. cit.*, s. 752.

górnej granicy kary pozbawienia wolności, a z drugiej strony, obniżenie poziomu stężenia alkoholu w definicji napoju alkoholowego do 0,5%.

W literaturze podaje się, iż przedmiotem ochrony penalizacji z art. 208 k.k. jest prawidłowy fizyczny, psychiczny i społeczny rozwój małoletniego, a zatem wolny od zakłóceń, jakie związane są ze spożywaniem alkoholu i oddziaływaniem na młody organizm.<sup>52</sup> Przepis ten określa przestępstwo przeciwko szeroko pojętej opiece nad osobami małoletnimi.<sup>53</sup> Należy też wskazać, że w związku ze wzrostem spożycia alkoholu przez małoletnich w ostatnich latach w Polsce, przepis ten chroni także prawidłowe, wolne od alkoholu funkcjonowanie małoletniego w rodzinie i społeczeństwie.<sup>54</sup> Według wciąż aktualnego poglądu Sądu Najwyższego przepis ten ma na celu ochronę młodzieży przed niebezpiecznym dla jej zdrowia fizycznego i psychicznego oraz rozwoju moralnego nawykiem picia alkoholu.<sup>55</sup> Właściwym podsumowaniem przedmiotu ochrony będzie stwierdzenie, że rozpijanie małoletniego przez oddziaływanie alkoholu na młody organizm jest zjawiskiem wyjątkowo groźnym, dlatego do zespołu środków, które mają przeciwdziałać powstaniu i rozszerzaniu się tego zjawiska, należą środki przewidziane w art. 208 k.k.<sup>56</sup>

Strona przedmiotowa analizowanego przestępstwa polega na rozpijaniu małoletniego, przy czym przepis z art. 208 k.k. rozróżnia trzy postacie działania sprawcy, a mianowicie: 1) dostarczanie małoletniemu napojów alkoholowych, 2) ułatwianie mu ich spożycia lub 3) nakłanianie go do spożycia takich napojów. Dostarczanie napoju alkoholowego małoletniemu polega na jakimkolwiek sposobie przekazania mu go do dyspozycji i może obejmować w szczególności jego sprzedaż, poczęstunek lub

---

52 Z. Czeszejko-Sochacki, *op. cit.*, s. 82; A. Zoll (red.), A. Barczak-Oplustil, M. Biel-ski, G. Bogdan, Z. Cwiąkański, M. Dąbrowska-Kardas, P. Kardas, J. Majewski, J. Raglewski, M. Szewczyk, W. Wróbel, *Kodeks karny. Część szczególna*. t. II, *Komentarz do art. 117–277 k.k.*, wyd. 4, Warszawa 2013, s. 897; I. Andrejew, *Kodeks karny. Krótki komentarz dla studiujących*, Warszawa 1975, s. 131.

53 M. Filar (red.), J. Bojarski, M. Bojarski, W. Filipkowski, O. Górniok, E. Guzik-Makaruk, S. Hoc, P. Hofmański, M. Kalitowski, M. Kulik, L.K. Paprzycki, E. Pływaczewski, W. Radecki, Z. Sienkiewicz, Z. Siwik, R.A. Stefański, L. Tyszkiewicz, A. Wąsek, L. Wilk, *Kodeks karny. Komentarz*, wyd. 3, Warszawa 2012, s. 1044.

54 T. Bojarski (red.), A. Michalska-Warias, J. Piórkowska-Flieger, M. Szwarczyk, *Kodeks karny. Komentarz*, wyd. 3, Warszawa 2009, s. 434.

55 Uchwała SN z dnia 9 czerwca 1976 r., VI KZP 13/75, OSNKW 1976, nr 7–8, poz. 86.

56 M. Filar (red.), *op. cit.*, s. 1044.

podarowanie.<sup>57</sup> Ułatwianie spożycia napoju alkoholowego to stwarzanie sytuacji umożliwiającej w jakikolwiek sposób jego spożywanie i może polegać np. na udostępnianiu pomieszczeń, na nieprzeszkodzeniu małoletniemu w jego spożywaniu, pomocy finansowej w jego nabyciu lub wprost na jego zakupie, udzielenie rady bądź informacji.<sup>58</sup> Nakłanianie do spożycia napoju alkoholowego to wpływanie na wolę małoletniego w kierunku przełamywania jego oporów psychicznych i skłonienia go do podjęcia decyzji spożywania alkoholu. Nakłanianie może przybrać formę namowy, prośby, zachęty, polecenia, a także zmuszenia do spożycia alkoholu.<sup>59</sup> Jak zauważył Sąd Najwyższy w wytycznych z 1976 r. na tle art. 185 k.k. z 1969 r., działanie to, niezależnie od tego, którą z wymienionych form przybiera, wyczerpuje znamiona przestępstwa rozpijania, jeżeli jego wynikiem jest niebezpieczeństwo przyzwyczajania małoletniego lub utrwalenia (umocnienia) jego skłonności do stałego picia napojów alkoholowych, a w konsekwencji popadnięcia w nałóg. Równocześnie w samej istocie pojęcia „rozpija” mieści się założenie wielokrotności działania, gdyż jedynie działanie powtarzające się z pewną częstotliwością pozwala przyjąć, że w jego następstwie powstanie niebezpieczeństwo przyzwyczajania małoletniego do spożywania alkoholu, które może przerodzić się w nałóg. Jednocześnie Sąd Najwyższy nie wykluczył takiej sytuacji, że przy jednorazowym działaniu konkretne okoliczności mogą wskazywać na zamiar sprawcy przyzwyczajania małoletniego do picia alkoholu i wówczas należy rozważyć, czy ten czyn nie powinien być potraktowany jako usiłowanie przestępstwa rozpijania.<sup>60</sup>

W literaturze sporną kwestią jest uznanie, czy znamień czasownikowe „rozpija” może być zrealizowane przez jednorazowe podanie małoletniemu napoju alkoholowego, czy też bezwzględnie wymagana jest tu pewna wielokrotność działania. Niektórzy autorzy przyjmują, że znamień „rozpija” wymaga dla jego realizacji wielości zachowań sprawcy.<sup>61</sup> Tak też uznał

<sup>57</sup> A. Wąsek (red.), M. Flemming, B. Michalski, W. Radecki, R. Stefański, J. Warylewski, J. Wojciechowska, J. Wojciechowski, *Kodeks karny. Część szczególna*. Tom I, *Komentarz do artykułów 117–221*, wyd. 2, Warszawa 2004, s. 1006–1007.

<sup>58</sup> M. Filar (red.), *op. cit.*, s. 864; Z Czeszejko-Sochacki, *op. cit.*, s. 106–107.

<sup>59</sup> A. Zoll (red.), *op. cit.*, s. 732; Z Czeszejko-Sochacki, *op. cit.*, s. 108–109.

<sup>60</sup> Zob. przypis 55.

<sup>61</sup> Tak m.in.: M. Mozgawa (red.), M. Budyn-Kulik, P. Kozłowska-Kalisz, M. Kulik, *Kodeks karny. Komentarz*, wyd. 5, Warszawa 2013, s. 493; A. Marek, *Kodeks karny. Komentarz*, wyd. 2, Warszawa 2005, s. 471; J. Bafia, K. Mioduski, M. Siewierski,

Sąd Najwyższy we wspomnianej wyżej uchwale z 1976 r., stwierdzając, że „rozpijanie oznacza działanie wielokrotne, powtarzające się z pewną częstotliwością”.<sup>62</sup> Z kolei na gruncie obecnego k.k. Sąd Apelacyjny w Krakowie w wyroku z 2003 r. wyraźnie stwierdził, że rozpijanie małoletniego to wielokrotne, powtarzające się zachowanie sprawcy, a nie jednorazowe podanie małoletniemu alkoholu do spożycia.<sup>63</sup>

Wydaje się jednak, że odmienne stanowisko, czyli przyjęcie dopuszczalności koncepcji czynu jednorazowego, znajduje większe poparcie w doktrynie.<sup>64</sup> Na rzecz tego poglądu przemawia też okoliczność, że o ile w art. 185 k.k. z 1969 r. mowa była o rozpijaniu poprzez dostarczanie „napojów alkoholowych” i nakłanianie do „spożywania takich napojów”, to w art. 208 k.k. mowa jest o rozpijaniu poprzez dostarczenie „napoju alkoholowego” i nakłanianie do „spożycia takiego napoju”.<sup>65</sup> Poza tym czynnikiem decydującym o przyjęciu rozpijania już przy jednorazowym podaniu napoju alkoholowego może być jego ilość. Jak podniesiono w piśmiennictwie, w przypadku dostarczenia małoletniemu dużych ilości alkoholu wystarczająca wydaje się być nawet czynność jednorazowa.<sup>66</sup> Sprawca bowiem umożliwia małoletniemu upicie się, narzucając jednocześnie małoletniemu wyjątkowo niekorzystny styl picia dużych ilości alkoholu jednorazowo i upijania się. Działania tego typu są zdolne do zakłócenia zarówno rozwoju psychofizycznego, jak i społecznego dziecka.<sup>67</sup> W tym kierunku myślenia

---

*Kodeks karny. Komentarz*, Warszawa 1987, s. 184; L. Gardocki, *Prawo karne*, wyd. 10, Warszawa 2004, s. 259. Ten ostatni autor uznaje jednak, że działanie jednorazowe może być potraktowane jako usiłowanie popełnienia tego przestępstwa.

<sup>62</sup> Zob. przypis 55.

<sup>63</sup> Wyrok SA w Krakowie z dnia 3 stycznia 2003 r., II Aka 343/02, Prok. i Pr. – wkładka 2004, nr 1, poz. 13.

<sup>64</sup> Tak m.in.: A. Ratajczak, *Przestępstwa przeciwko rodzinie, opiece i młodzieży w systemie polskiego prawa karnego*, Warszawa 1980, s. 169; Z. Czeszejko-Sochacki, *op. cit.*, s. 91; J. Matysiak, *Pojęcie „znęcania się” oraz „rozpijanie” w świetle Kodeksu karnego*, „Problemy Alkoholizmu” 1972, nr 4, s. 6; M. Kulczycki, J. Zduńczyk, *op. cit.*, s. 37; Z. Łukaszewicz, *Glosa do wyroku SN z dnia 11 września 1961 r., I K 408/60*, „Nowe Prawo” 1963, nr 3, s. 401–403; O. Górniok, S. Hoc, S. Przyjemski, *Kodeks karny. Komentarz*, t. III, Gdańsk 1999, s. 198; K. Buchała, *Prawo karne materialne*, Warszawa 1989, s. 650; A. Zoll (red.), *op. cit.*, s. 619; A. Grześkowiak (red.), K. Wiak (red.), *op. cit.*, s. 953.

<sup>65</sup> A. Wąsek (red.), *op. cit.*, s. 1006.

<sup>66</sup> Z. Czeszejko-Sochacki, *op. cit.*, s. 100; K. Buchała, *op. cit.*, s. 710–711.

<sup>67</sup> V. Konarska-Wrzošek, *op. cit.*, s. 104–105.



skłania się również stanowisko, że usuwanie przeszkód oraz stwarzanie dogodnych warunków do konsumpcji alkoholu (np. przez danie pieniędzy na zakup alkoholu, udzielenie informacji o miejscach nielegalnej sprzedaży alkoholu, udostępnienie mieszkania, podanie kieliszków itp.<sup>68</sup>) wyczerpuje znamiona przestępstwa rozpijania nie tylko przy wielokrotnym działaniu sprawcy (co jest zupełnie oczywiste), lecz także w sytuacji gdy ułatwianie było jednorazowe ale o takiej skali, która plasuje to zachowanie w kategorii rozpijania (np. danie małoletniemu pieniędzy na zakup wysokoprocentowego alkoholu z przeznaczeniem do wypicia go w całości przez małoletniego).<sup>69</sup> Nie można także wykluczyć, że jednorazowe podanie alkoholu konkretnej osobie (o specyficznej konstrukcji psychofizycznej) może stanowić rozpijanie, np. wówczas, gdy małoletniemu, będącemu w trakcie lub po leczeniu alkoholowym, ktoś świadomie poda alkohol i w ten sposób spowoduje u niego niebezpieczny dla niego powrót do uzależnienia alkoholowego. Nie ma powodu, by w takiej konkretnej sytuacji nie rozważyć, czy zachowanie się sprawcy nie spełnia znamienia „rozpijania” osoby, która na skutek podjętej kuracji przestała już używać alkoholu.<sup>70</sup> Także w orzecznictwie znajdujemy orzeczenia popierające tę koncepcję, które są przeciwne koncepcji wyłącznie wielokrotnego zachowania sprawcy. Już w 1965 r. Sąd Najwyższy przyjął, że jednorazowe podanie małoletniemu napoju alkoholowego wyczerpuje znamię rozpijania, jeżeli w konkretnych okolicznościach może sprawić, że zacznie on oddawać się pijaństwu lub też umocni się w ujawnionej już skłonności do pijaństwa.<sup>71</sup> Także w obecnym stanie prawnym Sąd Najwyższy w wyroku z 2007 r. orzekł, że „normatywna konstrukcja przepisu art. 208 k.k. (...) pozwala na stwierdzenie, że również jednorazowe działanie sprawcy może – w niektórych sytuacjach – doprowadzić do skutku w postaci rozpijania małoletniego, rozumianego jako niebezpieczeństwo przyzwyczajania się do alkoholu lub umocnienia się w tego rodzaju skłonności, choć wydaje się oczywiste, że realizacja znamion tego przestępstwa będzie najczęściej wymagała działania wielokrotnego”.<sup>72</sup>

68 M. Kulczycki, J. Zduńczyk, *Słowniczek do ustawy z dnia 10 grudnia 1959 r. o zwalczaniu alkoholizmu*, Warszawa 1968, s. 65–66; A. Ratajczak, *op. cit.*, s. 170; I. Andrejew, W. Świda, W. Wolter, *Kodeks karny z komentarzem*, Warszawa 1973, s. 543.

69 V. Konarska-Wrzošek, *op. cit.*, s. 105.

70 A. Zoll (red.), *op. cit.*, s. 898; tak też: A. Ratajczak, *op. cit.*, s. 169; K. Buchała, *op. cit.*, s. 711.

71 Uchwała SN z dnia 5 listopada 1965 r., VI KZP 53/65, OSNKW 1966, nr 1, poz. 3.

72 Wyrok SN z dnia 14 marca 2007 r., IV KK 472/06, OSNwSK 2007, nr 1, poz. 621.

Zakres prawnokarnej ochrony małoletniego przed rozpiciem zależy w dużej mierze od tego, czy uzna się przestępstwo z art. 208 k.k. za formalne, czy materialne. Według części autorów i Sądu Najwyższego przestępstwo rozpiciem jest znamienne skutkiem.<sup>73</sup> Skutkiem jest tu stan obiektywny (niebezpieczeństwo przyzwyczajenia małoletniego do picia i utrwalenia jego skłonności do stałego picia alkoholu i uzależnienia), polegający na zmianie w psychice małoletniego, wyrażającej się tendencją do spożywania alkoholu.<sup>74</sup> Według tej koncepcji, przestępstwo z art. 208 k.k. jest przestępstwem konkretnego narażenia na niebezpieczeństwo.<sup>75</sup> Konsekwencją poglądu o skutkowości przestępstwa z art. 208 k.k. jest bardzo poważne ograniczenie zakresu ochrony małoletnich przed rozpiciem przez dorosłych. Dla pociągnięcia do odpowiedzialności karnej za dokonanie przestępstwa materialnego nie wystarczy bowiem udowodnienie, że sprawca zachował się w określony w ustawie sposób, ale konieczne jest także wykazanie, że z takiego działania wyniknął skutek, a więc faktyczne rozpicie, czyli popadnięcie małoletniego w nałóg alkoholowy lub przynajmniej przyzwyczajenie się małoletniego do stałego picia alkoholu, bądź wywołanie bezpośredniego niebezpieczeństwa takich skutków.<sup>76</sup> Do ukarania sprawcy za ten czyn potrzebne byłoby zatem wykazanie zaistnienia tego niebezpieczeństwa, co przy zmiennych właściwościach alkoholu i różnej reakcji organizmu na jego spożycie, niejednokrotnie byłoby bardzo trudne.<sup>77</sup> Dlatego inni autorzy opowiadają się za zdecydowanym poszerzeniem zakresu prawnokarnej ochrony małoletniego z art. 208 k.k., poprzez uznanie rozpiciem małoletniego za przestępstwo z abstrakcyjnego narażenia na niebezpieczeństwo o charakterze formalnym.<sup>78</sup> Niebezpieczeństwo przyzwyczajenia do spożywania alkoholu (nałogu) ma bowiem

<sup>73</sup> M. Surkont, *Problem skutkowego charakteru znieważenia i znieważenia*, „Palestra” 1978, nr 4, s. 20; M. Kulczycki, J. Zduńczyk, *Prawo o ochronie młodocianych*, Warszawa 1977, s. 92; W. Michalski, *Ochrona rodziny w prawie karnym (Uwagi na tle Wytycznych Sądu Najwyższego z dnia 9 czerwca 1976 r.*, „Państwo i Prawo” 1977, nr 6, s. 50; Z. Czeszejko-Sochacki, *op. cit.*, s. 100–101; M. Filar (red.), *op. cit.*, s. 1046; Wytyczne Wymiaru Sprawiedliwości i Praktyki Sądowej w zakresie prawnokarnej ochrony rodziny, VI KZP 13/75, OSNKW 1976, nr 7–8, s. 8.

<sup>74</sup> A. Zoll (red.), *op. cit.*, s. 899.

<sup>75</sup> Z. Czeszejko-Sochacki, *op. cit.*, s. 100–101.

<sup>76</sup> V. Konarska-Wrzosek, *op. cit.*, s. 100–101.

<sup>77</sup> M. Królikowski (red.), R. Zawłocki (red.), *op. cit.*, s. 756.

<sup>78</sup> T. Bojarski (red.), *op. cit.*, s. 435; M. Mozgawa (red.), *op. cit.*, s. 410; A. Ratajczak, *op. cit.*, s. 407; A. Wąsek (red.), *op. cit.*, s. 1005; A. Grześkowiak (red.), K. Wiak (red.), *op. cit.*, s. 952, V. Konarska-Wrzosek, *op. cit.*, s. 101; A. Marek, *op. cit.*, s. 193.

w tym wypadku charakter potencjalny i łączy się z obiektywnym przekonaniem o wystąpieniu niebezpieczeństwa rozpicia. Ponadto przyjęcie takiego założenia jest zgodne z nadrzędnym interesem dziecka, które powinno być całkowicie wolne od kontaktu z wyrobami alkoholowymi.<sup>79</sup>

Przypisanie przestępstwu z art. 208 k.k. charakteru formalnego, bądź materialnego, pociąga za sobą dalsze konsekwencje. Przy przyjęciu, że jest to przestępstwo formalne, sprawca musi mieć wyobrażenie co do tego, że rozpija małego (dostarczając mu alkoholu, czy ułatwiając jego spożycie, czy też nakłaniając go do spożycia alkoholu) i chcieć tego, bądź godzić się z tym. Jest to zatem typ przestępstwa umyślnego, które może być popełnione zarówno w zamiarze bezpośrednim, jak i ewentualnym. Gdyby jednak przyjąć, że przestępstwo rozpijania jest przestępstwem materialnym, sprawca musiałby nie tylko chcieć zachowywać się w określony w ustawie sposób, który jest rozpijaniem, ale także chcieć rozpić małego wywołując wcześniej w sposób zamierzony realną groźbę rozpicia lub też przewidywać rozpicie się małego i godzić się na to.<sup>80</sup>

Podmiotem przestępstwa z art. 208 k.k. jest każdy człowiek zdolny do ponoszenia odpowiedzialności karnej (przestępstwo powszechne). Tak więc przepis ten nie ogranicza kręgu sprawców, np. do rodziców czy opiekunów.<sup>81</sup> Co więcej, z przeprowadzanych badań wynika, że małym pierwszy kieliszek alkoholu najczęściej podają rodzice – w 70% wypadków, natomiast w 20% wypadków dzieci częstowane są przez rodzeństwo i krewnych, a tylko w 10% – przez osoby obce.<sup>82</sup> Nie ma chyba wątpliwości, że podawanie alkoholu dzieciom przez ich rodziców stanowi większe zagrożenie, niż podawanie alkoholu dzieciom przez osoby trzecie, chociażby dlatego, że dzieci naśladują przede wszystkim własnych rodziców. Z badań wynika więc, że ci którzy szczególnie powinni chronić swoje dzieci przed alkoholem, najczęściej im szkodzą.<sup>83</sup> Z przyjęciem powszechnego charakteru przestępstwa z art. 208 k.k. łączy się zagadnienie ewentualnej odpowiedzialności sprawcy młodocianego<sup>84</sup>. Powstaje

<sup>79</sup> M. Królikowski (red.), R. Zawłocki (red.), *op. cit.*, s. 756.

<sup>80</sup> V. Konarska-Wrzošek, *op. cit.*, s. 108.

<sup>81</sup> T. Bojarski (red.), *op. cit.*, s. 435.

<sup>82</sup> A. Ratajczak, *op. cit.*, s. 154–155.

<sup>83</sup> O. Sitarz, *op. cit.*, s. 114.

<sup>84</sup> W myśl art. 115 § 10 k.k. młodocianym jest sprawca, który w chwili popełnienia czynu zabronionego nie ukończył 21 lat i w czasie orzekania w pierwszej instancji 24 lat, a zgodnie z art. 10 § 1 k.k. miał ukończonych 17 lat.

bowiem problem, czy sprawcą rozpijania małoletniego, czyli osoby do lat 18, może być osoba pomiędzy 17 a 18 rokiem życia, która np. dostarcza innemu małoletniemu napoju alkoholowego do spożycia lub nakłania go do jego spożycia (w praktyce sprawca przestępstwa z art. 208 k.k. nawet może być kilka miesięcy młodszy od ofiary). W doktrynie wykluczono taką możliwość, gdyż – jak stwierdzono – takie sytuacje sprzeciwiają się racjom kryminalizacji za omawiany czyn, karano by bowiem osobę, którą ustawodawca chciałby tym przepisem chronić. Takie ukaranie formalnie byłoby jednak możliwe.<sup>85</sup>

Przestępstwo z art. 208 k.k. zagrożone jest grzywną, karą ograniczenia wolności albo karą pozbawienia wolności do lat 2. Uznając za celowe orzeczenie pozbawienia lub ograniczenia praw rodzicielskich lub opiekuńczych, sąd winien zawiadomić o tym właściwy sąd rodzinny. Wymierzając sprawcy występku z art. 208 k.k. karę, sąd powinien rozpatrzyć celowość orzeczenia obok kary również środków karnych, określonych w art. 39 k.k., a w szczególności pozbawienia prawa wykonywania zawodu, zajmowania określonego stanowiska, przepadku przedmiotów, obowiązku naprawienia szkody, nawiązki, lub podania wyroku do publicznej wiadomości, oraz środków określonych w art. 41 § 1a oraz 41a § 1 i 2 k.k., tj. zakazu zajmowania stanowisk, wykonywania określonych zawodów albo działalności, związanych z wychowaniem, edukacją, leczeniem małoletnich lub z opieką nad nimi, jak też zakazu kontaktowania się z małoletnim lub zakazu zbliżania się do małoletniego.

## IV

Podjęta w artykule analiza rozwiązań prawnych dotyczących modelu wychowania małoletnich w trzeźwości i przeciwdziałania ich uzależnieniu od alkoholu, mającego podstawowe znaczenie dla polityki kryminalnej w obszarze prawa karnego i prawa wykroczeń, wymaga pewnego podsumowania. Z przedstawionych w opracowaniu zagadnień wynika, że przestępstwa i wykroczenia godzące w prawo małoletnich do życia w trzeźwości – która gwarantuje im prawidłowy rozwój fizyczny i intelektualny

---

<sup>85</sup> Zob. M. Królikowski (red.), R. Zawłocki (red.), *op. cit.*, s. 758–759; A. Spotowski, *Granice bezkarności uczestnika koniecznego*, „Państwo i Prawo” 1986, nr 9, s. 106; W. Wolter, *Nauka o przestępstwie*, Warszawa 1973, s. 325.

– postrzegane są w oczach opinii społecznej jako czyny zabronione mniej-szej wagi, a ich społeczna szkodliwość nie jest nadmiernie eksponowana. W szerokim odbiorze społecznym lekceważenie podstawowych obowiązków wychowawczych w zakresie ochrony dzieci i młodzieży przed szkodliwym działaniem alkoholu na ich organizmy – przez rodziców, a w szerszym ujęciu przez rodziny i najbliższe otoczenie – jest dość powszechne. Postawy bagatelizujące problem uzależniania małoletnich od alkoholu i lekceważące realne zagrożenia w tym zakresie znajdują zatem znacznie podatniejszy grunt, niż w przypadku innych patologii i zagrożeń, jak narkomania czy pedofilia. W tych okolicznościach trzeba uznać, że państwo ma nie tylko prawo, ale obowiązek stanowienia przepisów karnych i ich stosowania na mocy norm o charakterze konstytucyjnym, które bezpośrednio lub pośrednio stwarzają również zobowiązanie do ochrony określonych dóbr.<sup>86</sup> Podawanie małoletnim alkoholu, a tym bardziej rozpijanie małoletnich, poza zagrożeniami dla ich rozwoju fizycznego i psychicznego, należy także rozpatrywać w kontekście zachowania mającego na celu ich demoralizację. W tym sensie penalizacja przestępstw i wykroczeń z ustawy o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi oraz przestępstwa z art. 208 k.k. realizuje konstytucyjny zakaz demoralizacji dzieci<sup>87</sup>, w szczególności chroniąc ich prawa i życie przed negatywnymi następstwami używania alkoholu.<sup>88</sup> Nie sposób też pominąć tak istotnych efektów kryminalizacji i penalizacji zachowań godzących w te dobra, jak prewencyjne oddziaływanie prawa karnego, a także efekt symboliczny zakazu karnego, potwierdzający bardzo mocno znaczenie pewnych wartości, ważnych dla bezpiecznego bytu obywateli, w szczególności dzieci i młodzieży, a wpisujących się jednoznacznie w „prawo życia”.

Nie ulega wątpliwości, że niezwykle ważną rolę w systemie ochrony małoletnich przed szkodliwym działaniem alkoholu pełni ustawa o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi z 1982 r. Wynika z niej prawnokarna ochrona dzieci i młodzieży przed umożliwianiem im jakichkolwiek kontaktów z alkoholem, przy czym przekaz płynący

<sup>86</sup> Por. L. Gardocki, *Zagadnienia teorii kryminalizacji*, Warszawa 1990, s. 98.

<sup>87</sup> Art. 72 ust. 1 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U. Nr 78, poz. 483) stanowi: „Rzeczpospolita Polska zapewnia ochronę praw dziecka. Każdy ma prawo żądać od organu władzy publicznej ochrony dziecka przed przemocą, okrucieństwem, wyzyskiem i demoralizacją”.

<sup>88</sup> Por. M. Królikowski (red.), R. Zawłocki (red.), *op. cit.*, s. 752–753.

z tej ustawy jest o wiele głębszy, gdyż powinien on wpłynąć na zmianę fatalnych obyczajów społecznych w dziedzinie udostępniania alkoholu dzieciom. Dla urzeczywistnienia przewidzianej w ustawie szerokiej ochrony osób małoletnich przed udostępnianiem im alkoholu, a tym samym dla realizacji nadrzędnego celu ustawy jakim jest wychowanie w trzeźwości i przeciwdziałanie alkoholizmowi, konieczne jest szersze niż dotychczas ujawnianie przypadków naruszeń ustanowionych w ustawie zakazów i pociąganie sprawców tych naruszeń do odpowiedzialności. Wciąż duża tolerancja społeczeństwa wobec picia alkoholu i jego nieświadomość co do niebezpieczeństw jakie wynikają z liberalnych postaw wobec konsumpcji alkoholu przez osoby małoletnie, ujawnia się także w działalności organów ścigania, które nie wykazują dostatecznego zaangażowania w wykrywanie omawianych przestępstw i wykroczeń, co czyni prawnokarną ochronę małoletnich z przepisów ustawy o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi niedostateczną, a niekiedy wręcz iluzoryczną.<sup>89</sup>

Przechodząc do rozwiązań szczegółowych zawartych w tej ustawie, wydaje się, że mimo podnoszonych w piśmiennictwie wątpliwości, należy stanowczo opowiedzieć się za utrzymaniem obniżonego w 2001 r. poziomu stężenia alkoholu w definicji napoju alkoholowego, a wynoszącego 0,5%. W przeciwnym bowiem razie, nie uda się uzyskać skutecznego rozwiązania w zakresie zabezpieczenia dzieci przed przedwczesną intoksykacją alkoholową.<sup>90</sup> Natomiast poważne zastrzeżenia budzić musi definicja napoju alkoholowego w art. 46 ust. 1 ustawy, która odnosi się wyłącznie do alkoholu etylowego pochodzenia rolniczego przeznaczonego do spożycia. Oznacza to, że sprzedaż lub podanie małoletniemu, dostarczenie mu, ułatwienie mu spożycia lub nakłanianie go do spożycia innych rodzajów alkoholu, np. alkoholu etylowego, który nie jest pochodzenia rolniczego lub nie jest przeznaczony do spożycia, albo alkoholu metylowego niezwykle groźnego dla życia i zdrowia człowieka – nie stanowi przestępstwa z art. 43 ust. 1 wymienionej ustawy, ani też przestępstwa z art. 208 k.k.<sup>91</sup> Ten zakres definicji napoju alkoholowego powinien więc ulec rozszerzeniu na inne rodzaje alkoholu. Wątpliwości budzi także penalizacja prowadzenia reklamy i promocji piwa w telewizji, radiu, kinie

<sup>89</sup> V. Konarska-Wrzošek, *op. cit.*, s. 98–99.

<sup>90</sup> Zob. O. Sitarz, *op. cit.*, s. 114.

<sup>91</sup> Por. *ibidem*, s. 111–112.

i teatrze między godziną 6<sup>00</sup> a 20<sup>00</sup> – stanowiąca przestępstwo z art. 45<sup>2</sup> ust. 1 ustawy o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi – gdyż trudno zgodzić się z tym, że godzina 20<sup>00</sup> jest porą, kiedy małoletni (nie tylko dzieci, ale także młodzież do lat 18) przestają oglądać telewizję, co niestety mocno ogranicza skuteczność odnośnego zakazu. Rozsądek podpowiada, że powinna to być co najmniej godzina 22<sup>00</sup>.

Oceniając z kolei penalizację z art. 208 k.k., ważnym zagadnieniem wydaje się odpowiedzialność z tego przepisu za jednokrotne podanie alkoholu małoletniemu. Większość powołanych wcześniej autorów, jak również orzeczeń Sądu Najwyższego zgodnych jest co do tego, iż generalnie sformułowanie „rozpija” zakłada pewną wielokrotność czynów sprawcy, choć równocześnie wielu autorów oraz część orzeczeń Sądu Najwyższego dopuszcza w wyjątkowych sytuacjach przyjęcie dokonania przestępstwa z art. 208 k.k. (a nie jedynie usiłowania) już przy jednokrotnym podaniu małoletniemu alkoholu. Wskazana byłaby nowelizacja tego przepisu, która w sposób jednoznaczny określiłaby, że strona przedmiotowa tego przestępstwa obejmuje także zachowania jednokrotne. Takie wyraźne rozwiązanie tego problemu służyłoby jednolitej wykładni przedmiotowego przepisu.<sup>92</sup>

Inny poważny problem dotyczy rozbieżności w doktrynie na temat skutkowości przestępstwa z art. 208 k.k. Przyjęcie materialnego charakteru tego przestępstwa pociąga za sobą poważne konsekwencje, polegające na znacznym ograniczeniu zakresu ochrony małoletnich przed rozpiciem przez dorosłych, gdyż dla pociągnięcia do odpowiedzialności karnej konieczne jest w tym wypadku udowodnienie, że z określonego działania sprawcy wyniknął skutek, czyli faktyczne rozpicie, a ponadto powoduje to konieczność uznania, że nawet przy wielokrotnym podawaniu alkoholu osobie małoletniej czy nakłanianiu jej do picia, czyny te nie stanowią przestępstwa rozpijania, jeżeli nie zostanie stwierdzone owo faktyczne rozpicie.<sup>93</sup> Liczne propozycje na temat interpretacji znamienia czasownikowego „rozpija” przy analizie ustawowych znamion strony przedmiotowej<sup>94</sup> prowadzą do wniosku, że dobrym rozwiązaniem byłaby zmiana treści omawianego przepisu, polegająca na wyraźnym uznaniu rozpijania

<sup>92</sup> Por. *ibidem*, s. 110–111.

<sup>93</sup> Zob. V. Konarska-Wrzošek, *op. cit.*, s. 101.

<sup>94</sup> Zob. W. Radecki, *Rozpijanie małoletniego w świetle prawa karnego*, „Problemy Alkoholizmu” 1974, nr 9, s. 5–6.

małoletniego za przestępstwo z abstrakcyjnego narażenia na niebezpieczeństwo o charakterze formalnym, co przy wykładni tego przepisu w jego obecnym kształcie nie dla wszystkich jest takie oczywiste. Podążając w tym kierunku, przepis z art. 208 k.k. mógłby być zbudowany na kształt art. 58 ustawy o przeciwdziałaniu narkomanii<sup>95</sup> przez pominięcie kontrowersyjnego pojęcia „rozpija małoletniego”, gdyż zagrożenie dla młodego organizmu wynikające z podawania alkoholu jest równie duże jak przy podawaniu narkotyków, dlatego zakres prawnokarnej ochrony powinien być w obu przepisach podobny.<sup>96</sup>

W tym kontekście istnieje też potrzeba dokonania przez ustawodawcę oceny, czy górna granica kary pozbawienia wolności za obydwie przestępstwa powinna być aż tak zróżnicowana jak obecnie, skoro za przestępstwo udzielania małoletniemu środka odurzającego lub substancji psychotropowej lub nakłaniania go do użycia takiego środka lub substancji z art. 58 ust. 2 ustawy o przeciwdziałaniu narkomanii grozi kara pozbawienia wolności do lat 8, a za przestępstwo rozpijania małoletniego z art. 208 k.k. kara pozbawienia wolności do lat 2. Zbliżenie tego zagrożenia do siebie byłoby zasadne, jeśli na poważnie traktujemy alkohol jako środek tak samo groźny dla małoletniego jak narkotyki. Obowiązujące tak duże zróżnicowanie tych sankcji, wpisuje się w funkcjonujący w społeczeństwie fałszywy obraz niewielkiej szkodliwości alkoholu na rozwój małoletnich i niepotrzebnie ten stereotyp utrwała.

Podjęcie działań zmierzających do zmodernizowania istniejącego modelu prawnokarnej ochrony małoletnich przed szkodliwym oddziaływaniem alkoholu, chociażby w zakresie przedstawionych tu propozycji *de lege ferenda* dotyczących najważniejszych kwestii, będzie służyło większej przejrzystości obowiązujących w tym zakresie przepisów karnych i ich jednolitej wykładni w orzecznictwie sądowym, a jednocześnie zapewni małoletnim skuteczniejszą ochronę.

---

<sup>95</sup> Ustawa z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu narkomanii (tekst jedn.: Dz.U. z 2012 r. Nr 0, poz. 124).

<sup>96</sup> Por. O. Sitarz, *op. cit.*, s. 110.